

21.3.06

Riksantikvaren
Ved *Lisen Roll* og *Trond Taugbøl*
Dronningens gate 13,
Dep. 0034 OSLO

“EIKABERGET” SOM KANDIDAT TIL WORLD HERITAGE LIST. NORSK TENTATIV LISTE.

Eikabergtinget er en liten forening som har som mål å formidle de verdier som finnes på Ekebergåsen, den grønne åsen ned mot sjøen, Ekebergsletta og Brannfjell og noen tilstøtende områder. Det er de naturgitte forhold i kombinasjon med alle kulturminnene som finnes her som gjør det viktig for oss å spre kunnskapen og interessen for området. De sosiale aspekt er ikke mindre viktige, noe det skal sies mer om i det etterfølgende.

Jo mer vi arbeider med området, jo viktigere synes vi det er. All utbygging av Oslo by, som for en ikke liten del vil skje syd- og østover vil også fokusere på dette friområdet hvor natur- og kulturminnene ”ligger tett”. Selv om området ligger tett på bykjernen, finnes det her et naturminne av første rang, og som dertil er vel kjent, like mye utenfor landet som i Norge: Oslofeltet er som geologisk lokalitet av verdensklasse.

I den geologiske tidsalder som kalles permtiden, ble denne delen av det som skulle bli vårt land hjemmøkt av store omveltninger. I løpet av perioden startet en meget stor del av jordskorpen her å synke inn, et felt som skulle strekke seg fra Ytre Oslofjord til Mjøsa. Feltet er geologisk sett utrolig spennende, med sine kolossale forkastninger. På det meste kan deler av feltet ha sunket inn så mye som 2000 meter. De mest kjente forkastningssonene er nord- og vestsiden av Ekebergåsen og vestsiden av Nesodden.

Denne innsynkningen resulterte i den rekke spennende naturminner som er vel kjent i dag. Forkastningene selv og knusningssonen er en geologisk lokalitet av øverste klasse. Den ble av de første virkelige ”valfartssteder” da geologien virkelig kom opp som vitenskapelig disiplin. Enda så sent som da Bekkelagskollen ble skutt bort i 1960-årene, var det ikke få utenlandske geologer på plass for å se hva kollen inneholdt. Bekkelagskollen var den første geologiske lokalitet som noen sinne ble foreslått vernet eller fredet, et stort poeng i seg selv.

Fra permtidens vulkaner strømmet det rombeporfyr-lava som er unik i verdensmålestokk. Den finnes bare her. Det som idag er øyene i Indre Oslofjord, Ulvøya, Malmøya og Hovedøya m.fl. fra de langt eldre periodene kambrium, ordovisium og silur, sank ned. En kunne si at de skled ned åssidene. Som eneste sted i verden kan en på Ormøya se det eksakte skille mellom de geologiske tidsaldre ordovisium og silur, periodene som etterfulgte kambriumtiden.

De sjeldne og meget spesielle mineralforekomster som er kjent i denne del av landet er alle beliggende i randsonen av Oslofeltet, for å nevne noen: Coboltgruvene på Modum, sølvgruvene på Kongsberg, nikkelgruvene i Modum – Snarumsdistriktet, smaragdgruvene på Minnesund, gullverket ved Eidsvoll, bly- og zinkgruvene i Hakadal–Nittedal, og flere kunne nevnes. Gamlebyen i Oslo hadde også sin spesielle gruvedrift, Alunverket, for fremstilling av gule og røde farvestoffer og garversalt.

I bunnen av den nordlige del av Ekebergåsen og i direkte tilknytning til vårt område, finnes det et stort felt med alunskifer. Denne ble tatt ut i en tidlig gruveindustri og var råstoff for en av landets tidligste større industrier, Alunverket, som produserte farvestoff, gule, røde, samt garversalt. Verket opprettet selv en verksskole, bl.a. for opplæring av nye medarbeidere. Dette var den aller første verksskole i landet.

Det er Eikabergtingets bestemte mening at som representant for Oslofeltet, ville en innlisting av Ekebergåsen lett kunne forsvare sin plass. Hvis en definerte området noe videre, eller med noen tilknyttede ”del-områder”, ville Malmøya med sin meget sjeldne, fossile fauna styrke kandidaturet. Malmøya er også i verdensklasse som naturminne. Det er i tillegg vel kjent at øya har en levende flora som er av meget spesiell interesse, da det finnes planter her som ikke finnes andre steder i hele landet. Årsaken er ikke mindre viktig i en verdens-arv-sammenheng: De spesielle plantene som har overlevet her, ble muligens innført av munkene som siden forsvant med reformasjonen. Med dette knyttes det en sosial historie og en folkemedisinsk historie direkte opp mot naturarven her, som burde være av største interesse for verdensarvlisten. Nyere forskning viser dog at de kan ha kommet hit ved ”egen hjelp”, men de blir ikke mindre interessante av den grunn.

Også på Ulvøya finnes en egen liten plante, dvergtistelen, som ikke finnes andre steder i Norge. Kalkfuruslogen på øyene her må man også til utlandet for å finne maken til. Flere områder her er av disse og andre grunner inntatt i Verneplan for Indre Oslofjord. Den vestvendte skråning av Ekebergåsen er tatt inn som del av verneplanen på grunn av sin spesielt rike artsbestand av blomsterplanter og den øvrige botanikk som finnes her. Ingen steder i landet finnes det på et slikt, begrenset område flere blomstrende planter, og for å få biologien med, heller ikke flere arter insekter. Det er stor artsriksom hva fugler gjelder, i tillegg til dette. Dette er antakelig likevel av mer ”lokal” enn internasjonal interesse, men støtter pent opp under åsen som spesielt viktig naturminne.

Av kvartærgeologiske fenomener finnes flere. Ekebergsletta er i seg selv en geologisk sjeldenhet. Den er så godt som flat, mens resten av området her er temmelig kupert. Jettegryten i Bjerringsbakken er meget stor og vel verd å fremheve. Det finnes muligens flere ved Kongshavn fortsatt. Det er mange flotte svaberg som er formet av isen. Mange steder er det kraftige isskurningsstriper i grunnfjellet men også i gangbergarter. Ved Sjømannsskolen har veidefolkene sågar brukt stripene som noen av strekene i helleristingene sine. Det finnes også stenblokker av betydelig størrelse, som isens har transportert over store avstanser.

Det er følgelig som et naturminne Ekebergskråningen ville vært aldeles unikt. I tillegg er det flere andre aspekter som ville være svært viktig i sammenhengen: Kulturminnene ligger i flere lag her. Noen eksempler kan nevnes:

Oslos eneste helleristninger i fast fjell er det flotte feltet ved Sjømannsskolen. Det er ikke umulig at det finnes en til ved Brannfjell skole, en som til nu ikke er registrert men påvist av Eikabergtinget.

Det er imidlertid en stor mengde innhugne skålgroper spredt over Ekebergområdet. Området er meget langt fra ferdig undersøkt, slik at det etter all sannsynlighet er mye å oppdage fortsatt. En rask forundersøkelse utført av *Axel Mjærum* for Eikabergtinget, avslørte seks nye skålgropfelt, som etterpå har blitt registrert offentlig, i tillegg til at vi fikk laget en oversikt over alle gravhaugene i området. Ved Ekeberg skole finnes det antakelig flere som ikke er registrert til nu.

Efter nevnte undersøkelse har det blitt oppdaget en boplass rett ved siden av helleristningsfeltet ved Sjømannsskolen og hustuffer på nordbrinken av Ekebergsletta tett ved Ekeberg hovedgård. Det er ikke usannsynlig at disse to områdene er de første steder noen slo seg ned i hovedstadsområdet. Store, og en lang rekke mindre gravhauger vitner om en meget lang bosettingshistorie. De to sistnevnte funn er ikke, eller lite publisert, da det ikke finnes penger eller vilje til å undersøke dem nærmere. Det som ble funnet er tildekket igjen. Like fullt er dette så spennende, da disse er de første brikker i historien som ender med at byen etableres og blir landets hovedstad. Det er mange spennende deler av den historien, som kan oppleves på et utrolig konsentrert område: Fra stenalder og bronsealder til etableringen middelalderbyen i Oslo, dagens Gamlebyen, videre frem til dagens "forstad" til hovedstaden som nu igjen "gror" hitover. Andre deler av denne historien er Egne hjemområdene, Arctanderbyen m.fl. oppe i selve Ekebergåsen. Leiegårdsrekken langs foten av åsen, ved starten på Ljabrochausséen, dagens Mossevei, er også helt spesiell og morsom i sammenhengen.

Av andre sjeldne kulturminner må Ekeberg hovedgård nevnes. Gården ble, etter en meget lang forhistorie, seteeiendommen, selve grunneiendommen for det andre stamhus som ble opprettet i Norge. Rosendal var det første, og siden har kun ett til blitt opprettet, Jarlsberg. Stamhuset som var tilknyttet Ekeberg hovedgård, ble oppløst først i 2005. Eiendommene ble imidlertid kjøpt endelig av Oslo kommune før siste krig. Våningshuset er meget spesielt, et temmelig forfallent tømmerhus fra 1772.

Det er også vitenskapelige minner her, som et medianpunkt markert med en søyle, for målinger av jordens form og størrelse. Jettegryten og Bekkelagskollen har blitt beskrevet tidlig i vitenskapelige artikler. Polarutforskningshistorie er også representert her, ved restene etter Roald Amundsens fundament for fortøyningsmast for Luftskeppet Norge N1.

Krigshistorien er representert, ved kanonfundamentene til luftskyttskanoner for anti-luftskipskanoner på toppen av Brannfjell, bunkre ved Sjømannsskolen og ved den viktige Tyske Krigskirkegård. Et antatt skanseanlegg fra midten av 1500-tallet finnes nedenfor Lille Ekeberg. Svenskesletta har sitt navn etter at den var hovedleir for svenske invasjonstyrker på midten av 1500-tallet.

Listen over tekniske og industrielle kulturminner kan gjøres lang. Det er (antakelig) flere oldtidsveier i skråningen. Ljabrochaussen var veiingeniørenes stolthet i sin tid, restene finnes antakelig fortsatt. Jernbanetekniske anlegg er åsen full av, likeså veianlegg av ulike slag. Det er flere bevaringsverdige broer, Ormøybroen og Ulvøybroen nevnes som eksempel.

Nordens største ruinfelt fra middelalderen ligger i direkte kontakt med, eller som en naturlig del av området. Som kirker i en meget perifer del av Europa synes disse ruinene og restene etter de tidligste bydannelser og byutviklingen her, å være meget viktige.

Det finnes flere fredede og bevaringsverdige anlegg og hus i området, som Sjømannsskolen, Ekebergrestauranten og Jomfrubråten gård. Som en tømmerkirke ville Ormøy kirke vært ganske sjelden på listen, og temmelig forskjellig fra de andre to.

Flere eksempler kan nevnes, endel er forsøksvis listet opp i stikkordsform under, som en foreløpig start på en oversikt. Noen av natur- og kulturminnene er omtalt i våre Faktablad, som lett finnes på internettadressen www.eikabergtinget.org

Som et eksempel på et hovedstadsnært verdensarvminne synes dette svært spennende. Så vidt vi kan forstå, synes området som skapt for et ”Combined site”, et kombinert verdensarvminne.

På vegne av Eikabergtinget

Jens Treider

Leder

Vedlegg:

Kopi med vedlegg: Oslo kommune, ved ordføreren

Oslo kommune, Byantikvaren.

Oslo kommune, Bydel Nordstrand.

ICOMOS Norge

Universitetets Naturhistoriske Museer.

Fortidsminnesforeningen - m.fl.

”WORLD HERITAGE SITE EIKABERG”
MOMENTLISTE FOR ET ”COMBINED SITE“

Vedlegg

Stikkordsmessig liste over de forskjellige deler som kan inngå i et verdensarvsted midt i hovedstaden.

OMRÅDETS UTSTREKNING:

Eikebergåsen, Eikebergsletta og Brannfjell samt øyene nedenfor, Gamlebyen med Middelalderparken, Eikebergåsen rundt mot Ryen.

- Ulvøya: Dvergtistel, bevaringsområde Fjordveien, diabasganger
- Malmøya: Geologi, paleontologi, biologi, ”have” for klosteret med sjeldne planter. Gammelt kalkstensbrudd
- Ormøya med geologisk ”fenomen”: Overgangen mellom epokene ordovicium og silur.
- Hovedøya med klosteret.

En mulig, praktisk måte er å ha en rekke del-områder med spesielle formål, slik Verneplanen for Indre Oslofjord er lagt opp, mens den store forkastning for den sakens skyld kan være stort og sammenhengende, overordnet.

TEMATISK LISTE:

Noen av de opplistede kulturminnene er oppført under to tema.

NATURMINNER

Geologi:

- Skillet mellom de geologiske tidsaldre Ordovicium og Silur, som den eneste kjente lokalitet på verdensbasis.
- Det store Oslofeltets geologi generelt.
- Forkastningen med knusningsbergarter.
- Alunskifer i åssiden
- Jettegrytene
- Isskurningsstripene, som også er brukt som streker, d.v.s. som del av tegningene i helleristningene. Flyttblokker.
- Eikebergplatået

Paleontologi:

- Malmøyas fossile fauna

Arkeologi:

- Helleristninger

- Skålgroper
- Gravhauger, gravfelt på Ekebergsletta og ved Ekeberg skole.
- Hustuffer på Ekeberg hovedgård.
- Boplass i Karlsborgveien.
- Diabasbrudd for stenredskaper ved Oslo hospital og ved Lille Ekeberg.
- Skanseanlegget ved Lille Ekeberg, 1500-tallet.
- Middelalderbyen i Gamlebyen.

Industrielle kulturminner

Gruvedrift:

- Diabasbruddene ved Lille Ekeberg og ved Oslo Hospital. Stenbrudd for stenalderredskaper og derfor av de aller eldste ”industrielle virksomheter” i hele landet.
- Alunverkets gruver og dagbrudd.
- Kalkstensbrudd på Malmøya.
- Stenbruddet i Brannfjell, for Holtet Egne Hjem – utbyggingen.

Tekniske kulturminner:

- Veiene i Ekebergkleivene
- Oldtidsveiene, flere veidrag
- Ljabrochausséen
- Jernbanen
- Ulvøybroen hengebro
- Ormøybroen
- Finnes det rester etter dragfergen mellom Ormøya og Malmøya ?
- Ekebergbanen, med stolper, Holtet trikkestaller, leskur, med mer.
- Bekkelagsveien m.fl. som meget smale og svingete ”vestlandsveier” midt i hovedstaden.

Botanikk:

- Verneområdene, herunder, Ekebergskrånningen, m.fl. som er opplistet i Verneplan for Indre Oslofjord.
- Hovedøya.
- ”Urskog” i Ekebergskrånningen, ”nordsiden”
- Malmøyas botanikk
- Ulvøya, dvergtistel

”Vitenskapshistoriske” kulturminner generelt:

- Polarforskning: Fundamenter for Roald Amundsens luftskip Norge N1.
- Medianstøtten - som burde få noe mer oppmerksomhet p.g.a. Norges 7. og nyeste verdensarvsted...

Sykdomshistorisk, ”medisinske” kulturminner:

- Sanitetsforeningens hytter på Brannfjell
- Oslo hospital i Gamlebyen

Astronomi:

- Det private stjerneobservatoriet i Jomfrubråtveien 89

”Sosialhistoriske” kulturminner

- Norway cup -!

- Møteplass for beboerne i hele Oslo,
- Generelt område innkjøpt av kommunen beregnet til friluftliv og rekreasjon for byens beboere.
- Brannfjell med mer som en liten ”forpost” for Oslomarka og Østmarka, med egen lysløype o.a. Skileik-anlegg.

”Militærhistoriske” kulturminner knyttet til 1.- og 2. verdenskrig:

- Krigskirkegården på Ekeberg. Svenskesletta.
- Bunkers ved Sjømannsskolen og på Ekebergsletta (?)
- Luftvernkanonstillingene på Brannfjell,, forberedte stillinger. Kanonen finnes på Forsvarsmuseet -?
- Skanseanlegget ved Lille Ekeberg, antatt fra 1500-tallet.

Arkitektur:

- Sjømannsskolen.
- Ekebergrestauranten
- Ekeberg hovedgård.
- Jomfrubråten gård, gårdsanlegget.
- Søylehuset.
- Kilden restaurant.
- Skoleanlegget på Bekkelaget barneskole / Bernhus skole.
- Bevaringsverdige hus av ulike kategorier, på Ormøya m.fl. steder.
- Kirker. Ormøy kirke er en tømmerkirke, en nygotisk katedral - i lite format.
- Villabebyggelsen langs jernbanen i åssiden.

Kunst:

- Bergkunsten ved Sjømannsskolen, helleristningene.
- Helleristningene ved Brannfjell skole og alle skålgropene
- Helhesten og Per Krogh’s malerier ved og i Sjømannsskolen.

Oslo, 2006-03-21

For styret i Eikabergtinget

Jens Treider

Leder.